

<http://dx.doi.org/10.16926/sn.2023.19.11>

Received: 29.06.2023

Accepted: 21.09.2023

OLENA POLOVYNKO

<https://orcid.org/0000-0001-8477-4238>

(H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv)

e-mail: paniolena15@gmail.com

АСОЦЯТИВНА МОТИВАЦІЯ В КОМПАРАТИВЕМАХ З ОРУДНИМ ВІДМІНКОМ У ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ Т. ШЕВЧЕНКА

Jak cytować [how to cite]: Polovynko, O. (2023). Асоціативна мотивація в компаративемах з орудним відмінком у поетичному мовленні Т. Шевченка. *Studia Neofilologiczne. Rozprawy Językoznawcze*, 19, 179–191.

Associative Motivation in Comparatives with the Ablative Case in Taras Shevchenko's Poetic Speech

Abstract

The article analyzes comparative constructions with the ablative case in Taras Shevchenko's poetry for the first time through the prism of the cognitive onomasiological approach. The theory of conceptual metaphor is considered. The characteristic features of motivational types are revealed. It is determined that all comparative constructions have an archetypal motivation, while the image-archetypes are pulled into comparatives on the principles of structural-metaphorical, diffuse-metaphorical, and gestalt motivational types. This fact suggests the prevalence of external features in the base of the agent and the recipient of the comparison to create combinations of comparative semantics with the ablative case. The analysis of Taras Shevchenko's poetic speech has revealed an insignificant array of concepts in the donor base of comparative constructions with the ablative case. The characteristic features of comparatives with the ablative case in the author's poetry are determined.

Keywords: motivation, comparison, metaphor, ablative case, cognitive onomasiological analysis.

Резюме

У статті вперше проаналізовано порівняльні конструкції з орудним відмінком у поезії Т. Шевченка крізь призму когнітивно-ономасіологічного підходу. Розглянуто тео-

рію концептуальної метафори. Розкрито характерні ознаки мотиваційних типів. Визначено, що в усіх порівняльних конструкціях наявна архетипна мотивація, при цьому образи-архетипу підтягуються в компаративемі за принципами структурно-метафоричного, дифузно-метафоричного та гештальтного мотиваційних типів. Цей факт настановує на думку про превалювання зовнішніх ознак у базі агента та реципієнта порівняння для створення сполучень компаративної семантики з орудним відмінком. Аналіз поетичного мовлення Т. Шевченка виявив незначний масив концептосфер донорської бази порівняльних конструкцій з орудним відмінком. Визначено характерні особливості компаративем з орудним відмінком у поезіях автора.

Ключові слова: мотивація, порівняння, метафора, орудний відмінок, когнітивно-ономасіологічний аналіз.

1. Вступ

У сучасному мовознавстві досліджується мова як знаковий феномен, який відображає пізнавальні процеси та структуру етносвідомості. Для фундаментального аналізу мовної структури варто застосовувати когнітивно-ономасіологічний аналіз. Його основною метою є вивчення процесу мотивації у процесі створенні мовленнєвих структур та встановлення залежності між мотиватором та мотивованим знаком через призму розгляду різних компонентів знань про позначуване та їхніх зв'язків. Когнітивно-ономасіологічний аналіз допомагає з'ясувати, які психологічні чинники впливають на вибір мотиваторів для формування мовленнєвих структур, зв'язок між цими структурами та образами, відчуттями, почуттями та емоційно-оцінним компонентом ментально-психонетичного комплексу.

Порівняння як своєрідне мовне явище досліджували такі українські вчені, як: О. Потебня, І. Кучеренко, М. Плющ, І. Вихованець, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, М. Пилинський, М. Каранська та ін. Мовознавці Л. Ставицька, А. Мойсієнко, В. Забеліна, А. Довженко, С. Рошко, Н. Шаповалова, Л. Прокопчук, З. Сікорська, К. Буркут, В. Васильченко, О. Марчук та ін. увагу зосереджують переважно на семантиці й структурі порівнянь, поширених у текстах українських письменників (М. Коцюбинського, О. Чорногуза, Лесі Українки, Т. Шевченка та ін.). Орудний відмінок як морфологічну форму з огляду на його семантико-граматичні значення й функції досліджували Д. Овсяннико-Куликовський, О. Пешковський, Є. Тимченко, А. Вежбицька, І. Вихованець, Г. Золотова, М. Лукін, Н. Луценко, О. Мельничук, Р. Мразек, О. Панфілов, М. Плющ, А. Романченко, І. Слинько, Г. Судаков, М. Хлебникова та ін. На сьогодні орудний відмінок іменника досліджений у формально-граматичному, семантико-синтаксичному, семантичному та комунікативному аспектах, але спостерігається розрізненість поглядів щодо визначення його семантико-синтаксичних та граматичних особливостей. Практично не дослідже-

ним залишається зв'язок семантики орудного порівняльного з вираженням концептуальних відношень у синергетичній системі етносвідомості на когнітивному рівні. У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. у вітчизняному мовознавстві набув поширення когнітивно-ономасіологічний підхід до аналізу мовних явищ, який активно використовували у своїй науковій діяльності О. Селіванова, С. Жаботинська, Т. Ковалевська та ін. Цей лінгвістичний підхід належить до класу функціональних підходів, що не тільки реєструє мовні явища, а й пояснює, чому вони реалізуються саме так, а не інакше. Прихильники когнітивного підходу визнають особливу роль мовної одиниці, що полягає в її здатності фіксувати й відтворювати у свідомості людини осмислений нею фрагмент дійсності, вказувати на нього, відсилати до нього, збуджувати у свідомості всі пов'язані з ним знання й оперувати цим фрагментом у процесах розумової та мовленнєво-розумової діяльності (Кубрякова, 2004).

Основною метою когнітивно-ономасіологічного аналізу є дослідження механізму мотивації як наскрізної у процесі номінації лінгвопсихоментальної операції встановлення семантичної та формальної залежності між мотиватором і похідною номінативною одиницею (мотивованим знаком) на підставі зв'язків різних компонентів структури знань про позначене (Селиванова, 2010: 109).

В українському мовознавстві, на жаль, розгляд мотиваційних відношень в когнітивно-ономасіологічному аспекті не належить до активно досліджуваних, головна увага науковців зосереджена на словотворчих категоріях і динаміці значень мотиватора та мотивата. Глибинний аналіз мотивації номінативних одиниць допомагає виявити психічні процеси, які є ланкою між мовним та концептуальним, а також процедури отримання, обробки та переробки інформації, здобутої чуттєво-емпіричним шляхом. Незважаючи на широке висвітлення сполучуваності орудного порівняльного з дієсловами, відсутня однозначність поглядів на це мовне явище. Цей факт, а також відсутність спеціальних наукових розвідок, присвячених розгляду явища мотивації в конструкціях з орудним порівняльним у художніх текстах, зокрема поетичних творах Т. Шевченка, зумовлюють **актуальність** нашого дослідження.

Метою цієї розвідки є дослідження процесу асоціативної мотивації в порівняльних конструкціях з орудним відмінком у поетичному мовленні Т. Шевченка.

Досягнення цієї мети можливе шляхом з'ясування таких питань:

- загальна характеристика явища мотивації з огляду на когнітивний підхід;
- вияв найбільш продуктивних типів асоціативної мотивації в поезіях Т. Шевченка;
- розгляд концептосфер, що входять до донорської бази порівняння.

Матеріалом розвідки стали поетичні тексти Т. Шевченка різного часу створення.

2. Виклад основного матеріалу

З огляду на актуальну в сучасній лінгвістиці когнітивну парадигму, проблема мотивації потребує врахування нового принципу типологізації мотиваційних процесів – «концептуального місця мотиватора в ментально-психонетичному комплексі об'єкта, що позначається» (Селіванова, 2010). Стосовно принципів когнітивно-ономасіологічного аналізу та психолінгвістичної моделі утворення порівняльних конструкцій, ми застосовуємо щодо аналізу компаративем з орудним відмінком когнітивно-ономасіологічну типологію мотиваційних процесів, запропоновану О. Селівановою, що базується на принципі двовекторності дослідження (від слова до думки та від думки до слова). Сутність інтеграції цих двох підходів полягає в зосередженні уваги на інтеріоризованих у концепті, понятті властивостях об'єкта номінування, їхнього зв'язку зі структурою значення з урахуванням потенційних можливостей її динаміки, а також з ономасіологічною структурою.

Її концепція передбачає наявність пропозиційної, модусної, асоціативної, змішаної та концептуально-інтеграційної мотивації. У ході нашого дослідження було виявлено, що найбільш продуктивною для створення порівняльних конструкцій з орудним відмінком у творах Т. Шевченка є асоціативна мотивація. Це зумовлено процесом метафоризації, що лежить в основі виникнення цих мовних явищ.

Дослідження асоціативної мотивації показують, що принципи, на основі яких здійснюється підведення тієї чи тієї мовної одиниці під певну категорію, не є суто мовними, в цьому процесі мова спирається на ментальну концептуалізацію світу, тобто інформація, яка надходить, осмислюється шляхом конструювання предметів і явищ, що в результаті призводить до формування концептів і уявлень про світ. Метафора і метонімія в мові дозволяють збільшити кількість подібних функцій новотворів, але не надають їм нових значень. Замість цього вони розширюють способи вживання та виконують виключно виразові та образні функції. Когнітивно метафоризація є операцією набуття фреймом нового терміналу в позапропозиційній сфері через створення міжфреймового зв'язку (тяжіння) слотів або самих концептів залежно від того, який контекстуальний простір отримує вихідний концепт, завдяки набору онтологічних відповідностей (Селіванова, 2010: 81).

Відповідно до концепції О. Селіванової, розглядаємо асоціювання як мисленнево-психічну операцію пов'язування реальних, відносно іс-

тинних властивостей і характеристик об'єкта, інтеріоризованих у свідомості, з властивостями інших об'єктів (Селіванова, 2010: 131).

Опис відношень між залученими до процесу номінації предметними сферами ґрунтується на теорії концептуальної метафори Дж. Лаккоффа та М. Джонсона (Lakoff, Johnson, 1980: 183). Учені стверджують, що в основі механізму метафоризації лежать процедури обробки структур знань: фреймів і сценаріїв. Знання, які реалізуються в них, є узагальненим досвідом взаємодії людини з довкіллям: світом об'єктів і соціумом. Механізм метафори побудовано на принципах взаємодії «сфери джерела» (донорської зони) та «сфери – мети» (реципієнтної зони). У контексті матеріалу нашого дослідження асоціативної мотивації компаративних конструкцій з орудним відмінком сфера референта порівняння є реципієнтною зоною, а донорською – сфера агента порівняння, яка є джерелом пропозицій, оскільки ці знаки – первісно неістинні щодо позначуваного. Отже, асоціативна мотивація є вибором непрямих, неістинних, фігуральних позначань. Вибір донорської зони та її конекція з реципієнтною залежить від особистого життєвого та комунікативного досвіду суб'єкта номінації.

Важливим доповненням цієї концепції є теорія «концептуальної інтеграції» Ж. Фоконьє та М. Тернера. У ній дослідники виходять за межі метафоричної проекції зі «сфери-мети» у «сферу-мішень» і конструюють новий ментальний простір – «бленд». «Бленди» не відповідні жодному з просторів і не є сумою їх елементів. «Бленд» запозичує з базового простору частину структури й утворюється для розуміння ситуації або контексту. На ґрунті бленду в когнітивній ономазіології стає можливим пояснення складного асоціювання у процесі формування мотиваційної бази та вибору мотиватора (Fauconnier, Turner, 2003). Унаслідок такого процесу асоціювання термінальна частина концепту адаптує вбудований сценарій, який стає основою ономазіологічної основи компаративеми з орудним відмінком. На думку В. Телії, породжений простір в інших теоріях метафори кваліфікують як дифузний або асоціативний комплекс (ореол) (Телия, 1986).

Під час асоціативної мотивації мотиватора похідного номена вибирають з асоціативної частини фреймової когнітивної моделі, для якої характерні метафоричні елементи, що виникли внаслідок аналогії різних концептів. Такі зв'язки постають на підставі асиміляції (уподібнення окремих складників різних концептів) або синестезії (застосування знаків одних відчуттів для позначення інших).

Відбувається перенесення лише конкретних сценарних вузлів, що зумовлено інтенцією передавання аналогічного образу в межах реципієнтної зони. Унаслідок цього актуальною залишається лише сема

«розгалуження». Такі сполучення виникли внаслідок аналогізації різних концептосфер.

Вибір мотиваційної ознаки в процесі номінації детермінується як позамовними факторами: культурно-історичними та ментально-психологічними чинниками, так і внутрішньомовними, адже внутрішня форма слова – це явище протOVERBальне, це – своєрідний місток між позамовною і мовною дійсністю (Соколець, Ханикіна, 2021: 58).

Концепція О. Селіванової репрезентує 4 різновиди асоціативної мотивації: структурно-метафоричний, дифузно-метафоричний, гештальтний і архетипний. Розподіл відбувається залежно від загальних принципів механізму асоціювання й аналогізації та залежить від типу метафоричного поєднання структури породжуваного простору (Селіванова, 2011: 143–148). Структурно-метафоричний різновид характеризується інтеграцією сфери джерела та мішені на основі однієї сильної ознаки. У такому випадку термінал структури знань про позначуване набирає знак іншого концепта і формує реляцію з відповідним пропозиційним компонентом цієї структури. В основі дифузно-метафоричного різновиду лежить дифузна інтеграція асоціативних комплексів (ореолів) або уподібнення сценаріїв. Гештальтний різновид використовує мотиватори – знаки інших концептів – виходячи з подібності зорових, слухових, одоративних, тактильних, смакових гештальтів. Унаслідок співвіднесення різних сутностей утворюється новий гештальт із редукованих прототипів, який синтезує ознаки гетерогенних об'єктів уподібнення. Архетипний різновид асоціативної мотивації задіює кореляцію метафоричних мотиваторів з архетипами – первинними вродженими елементами родової пам'яті історичного минулого етносу, людства, колективного позасвідомого. Механізм такої метафоризації опосередкований складним асоціюванням.

У ході нашого дослідження було виявлено превалювання архетипних образів донорської концептосфери («Кругом тебе простяглася **трупом** бездиханним Помарнілая пустиня, кинутая богом» (ГРАК), «Встала мати, Кругом оглянулася, взялася за битую голову руками І тихо, мовчки за возами **Марою** чорною пішла» (ГРАК). На нашу думку, цей факт опосередковано підтверджує погляди О. Потєбні та Є. Тимченка про давність походження компаративного значення орудного відмінка та спростовує тезу деяких лінгвістів про те, що цей семантичний варіант орудного є найновішим з усієї його системи. З'ясування особливостей виникнення структур з орудним порівняльним на основі такої мотивації дає змогу глибше пізнати як метафоричні механізми загалом, так і їхні пріоритети в етносвідомості зокрема. Операція порівняння передбачає встановлення семантичної і формальної залежності мотиватора та мотивованого знака на підставі зв'язків різних компо-

ментів структури знань про позначуване в етнічній свідомості. З огляду на семантичну трансформованість порівнянь на основі архетипної мотивації, для їхнього сприйняття необхідне розвинене асоціативне мислення. Компаративеми з такою мотивацією є надзвичайно експресивними, адже їх вплив спрямований не на формування нових образів та стандартів, а звернення до старих, вже існуючих, закладених в нашому підсвідомому. Виразність порівняльних конструкцій з першообразами обумовлюється тим, що під час їх сприйняття підключається архетипний рівень й у читача автоматично посилюються всі емоційні реакції та підсвідомі очікування, що відповідають даному первообразу (*І стане ясно перед ним Надія **ангелом** святим*) (ГРАК), *«Втоплю свою недоленьку, **Русалкою** стану, Пошукаю в чорних хвилях, на дно моря кану»* (ГРАК). Посилення викликаних архетипом емоційних вражень дозволяє створити універсальний образ, близький і зрозумілий кожному, який сприймається як такий, що не допускає заперечень (*«В кутку **собакою** дрижить проклятий жид»* (ГРАК), *«І **притчею** стати добрим людям»* (ГРАК). Оцінка бази донора або реципієнта порівняння замінюється оцінкою близькості та відповідності створеного архетипного образу картині світу читача. На думку вчених, сприйняття порівняння на основі такої мотивації пов'язане з рухливістю та мінісистемністю його асоціативно-знакового ряду (*«І непокрита коса **Стидом** січеться»* (ГРАК), *«Що осталося, **пеклом** запалало»* (ГРАК), *«І сатаною-чоловіком Він буде по світу ходить»* (ГРАК). Цю рухливість створює архетип, що використовується.

Когнітивно-ономасіологічний підхід дозволяє простежити асоціативний ланцюжок архетипної мотивації. Ми виявили, що принципи структурно-метафоричного, дифузно-метафоричного, гештальтного, модусного типів мотивації є продуктивними в полі архетипної мотивації. Можемо зробити висновок, що архетипи підтягуються в ментально-психонетичні комплекси за зовнішніми ознаками. Це підтверджує вираження в мові фізіологічного синкретизму та асоціацій чуттєвого сприйняття людини, що довів О. Веселовський. Образність мовних форм пояснюється «...фізіологічним синкретизмом і асоціацією чуттєвого сприйняття, що, з нашою звичкою до аналітичного мислення, ми зазвичай не усвідомлюємо, тоді як наше око підтримується слухом, нюхом тощо, тому ми постійно сприймаємо враження сукупного характеру, природа яких нам відкривається випадково чи в процесі наукового спостереження» (Веселовський, 1899: 249).

У ході дослідження творчого доробку Т. Г. Шевченка ми виявили превалювання дифузно-метафоричного різновиду мотивації в конструкціях порівняльної модальності з орудним відмінком (*«Пустиня **циганом** чорніла»* (ГРАК), *«Широкії ріки-сльози тебе полили, їх **славою** лу-*

кавою люде понесли» (ГРАК), «Чи дівчина, що милого Щодень виглядає, В'яне, сохне **сиротою**, Де дітись не знає» (ГРАК) «Заплакала лілея **росою-сльозою**» (ГРАК). Це пов'язано з тим, що така мотивація передбачає передачу адресату мовлення комплексної ситуації, в якій згорнутий максимум знань мовця про базу реципієнта та донора порівняння, актуалізується емоційний досвід, а також відомості про умови та характер порівняння. Аналізовані структури мають комплексний вимір, являють собою складне системне утворення поліпропозиціонального характеру. Така мотивація значно розширює знакові ресурси як бази реципієнта порівняння, так і донора за рахунок модифікації та адаптації один до одного в синтагматичному ланцюгу вилучених з пам'яті мовних фрагментів, у ході цих процесів відбувається підміна фрагментів у семантичному полі реципієнта на компоненти донорської бази («А над нею орел чорний **сторожем** літає» (ГРАК), «Отак **ордою** йшли придани, Співали п'яні» (ГРАК), «Родилась на світ жить, любить, Сіять господню красою, Витать над грішними **святою**» (ГРАК). Дифузно-метафорична мотивація також дозволяє розглядати динамічний фрагмент дійсності, відбитий у свідомості носіїв мови («А із Києва туром-буйволом Іде **веприщем** за Рогнідою Володимир-князь со киянами» (ГРАК), «Дивися, **огирем** яким Сам пан круг тебе походжає» (ГРАК), «Встають **стовпом** передо мною його безбожніє діла» (ГРАК).

Трохи менше у поетичному мовленні автора зустрічається порівняльних конструкцій зі структурно-метафоричною мотивацією («А з-за лісу червоний **діжою** Місяць сходить» (ГРАК), «За думою дума **роєм** вилітає» (ГРАК), «Опівночі падатиму Рясною **росою**» (ГРАК). Цей різновид передбачає передачу певної ознаки з бази донора, яка потрапила у комунікативний фокус, та її перенесення на реципієнта. Такий процес кваліфікується як ономасіологічна імплікація, що забезпечується кількома чинниками: 1) валентністю ознаки, що дає змогу не актуалізувати в номінативних структурах сильновалентні компоненти, зрозумілі носіям мови; 2) компресією компонентів зі слабким значенням, генералізацією ознаки, що не потребує додаткових уточнень; 3) контекстуальним розкриттям значення найменування за умови наявності омонімів (Селіванова, 2008: 150–152). У процесі перенесення актуальною може бути лише упорядкована в людській свідомості ментальна структура, яка підведена під певну рубрику досвіду (Кубрякова: 203). Структурно-метафорична мотивація передбачає перенесення конкретних сценарних вузлів, що зумовлено актуалізацією образу в межах зони реципієнта («Може, **пташкою** прилине Милий з того світа» (ГРАК), «А літа **стрілою** пролітають, Забирають все добре з собою» (ГРАК). Означена мотивація характеризується активізацією рівня інтенції, що, на думку Д. Узнадзе, є «головним моментом, завдяки

якому наша свідомість, сприймаючи певне явище, знаходить для нього місце в системі досвіду номінатора, розміщуючи його серед знайомих переживань» (Узнадзе 1966: 4).

Наступним за частотністю різновидом асоціативної мотивації є гештальтний («Громада **хмелем** загула» (ГРАК), «Сине море **звірюкою** То стогне, то вие» (ГРАК). Порівняльні конструкції з орудним відмінком, що є гештальтно мотивованими, відображають результати пізнавальної діяльності людини, процеси категоризації та концептуалізації через сенсорно-моторне сприйняття («**І квіткою, й калиною** Цвісти над ним буду» (ГРАК), «Не раз такому любо стане, Не раз **барвінком** зацвіте» (ГРАК). Здійснюється перенесення ознаки, виокремленої на тлі інших. Формування порівняння відбувається в уподібненні усвідомлюваних мовцем ситуацій, компоненти яких і формують буквальный та фігуральний зміст. (Гаращенко, 2019: 71). Як зазначає Л. Гаращенко, гештальтна аналогізація ознак донора та реципієнта доповнюється семантичною та смисловою, оскільки гештальтний знак має певний зміст і значення (Гаращенко, 2019: 72). В. Телія зазначає, що при цьому співвідносяться різні сутності, створюючи новий гештальт із редукованих прототипів, формуючи на його основі новий гносеологічний образ і синтезуючи в ньому ознаки гетерогенних сутностей (Телія, 1986). Гештальтна мотивація відображає не лише глибинну взаємозв'язаність концептів, але й служить основою для формування ментальних продуктів свідомості. Вона виявляє системність знань людини про оточуючий світ, включаючи закономірності та взаємозв'язки, які їм притаманні («Арена **звіром** заревла» (ГРАК), «**Димом** розстилалась в полі курява» (ГРАК), «**І не плачу, й не співаю, а вию совоюю**» (ГРАК).

Аналіз поетичного мовлення Т. Шевченка виявив незначний масив концептосфер донорської бази порівняльних конструкцій з орудним відмінком. До них належать назви **артефактів** («Гнилою **колодою** по світу валятись» (ГРАК), «**І слово** із уст апостола святого драгим **елеєм** потекло» (ГРАК), **осіб** («Обідрана, **сиротою** Понад Дніпром плаче» (ГРАК), «Забвен буду, покинутий, **Рабом** на чужині» (ГРАК), «Пустиня **циганом** чорніла» (ГРАК) «**І слава сторожем** стоїть» (ГРАК), **натурфактів** («Старий косить, Кладе **горали** покоси, Не мина й царя» (ГРАК), «**І болящее, побите Серце** усміхнеться... **І полине голубкою** понад чужим полем» (ГРАК), «**А Настуся** по садочку **Пташкою** літає» (ГРАК), «Байстриюки Катерини **Сараною** сіли» (ГРАК), «Червоню **калиною** постав на могилі» (ГРАК), «**Все сумує, тільки слава сонцем** засіяла» (ГРАК) та **абстрактні** назви («**І марою** за собою прибуду водили» (ГРАК), «**А хата пустокою** гние» (ГРАК), «Святим **дивом** сяють храми божі, Ніби з самим Богом розмовляють» (ГРАК), «Святим **духом** серед ночі понад ним витає» (ГРАК).

3. Висновок

На нашу думку, така обмеженість використовуваних концептосфер дозволяє створити якомога більш точне, яскраве порівняння найчастіше на основі метафоричного перенесення зовнішніх особливостей осіб і натурфактів та специфічні способи їх виявлення. Частотним є поєднання зовнішніх рис і поведінки / способу дії в одному синонімічному гнізді. Переважають компартивими, що мають ознаки метафоричного перенесення за суміжністю зовнішніх ознак і схожістю дії. Така економія та висування на перший план свідомості найближчих для адресата мовлення концептуальних груп лексики характеризується як зумисне звуження донорських зон з метою вибору найдоступнішого метафоричного відповідника (порівняння виникає на основі асоціацій, що народжуються під впливом тих компонентів інваріанта сприйняття, апеляція до яких постійно спостерігається у мовленні та які першими «зринають» при сприйнятті). У результаті з'являється потрібний колорит тексту. Модель ментально-психонетичного комплексу, на яку проектується ономасіологічна структура порівняльної конструкції з орудним відмінком, відображається структуру інформації у свідомості, яка є цілісним психофункціональним континуумом. Ця структура поєднує пізнавальні функції відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції та трансценденції колективного позасвідомого. Чуттєві складники свідомості активно включаються в номінативні процеси, тоді як інтуїція та колективне позасвідоме відіграють особливу роль у здобутті та вираженні знань.

Отже, досліджувані компартивими інтегрують істину інформацію з асоціативно-метафоричною, яка формується шляхом переінтерпретації знань у донорській та реципієнтській базах порівняння на підставі мисленнєвої аналогії, синтезації, образного сприйняття об'єкта. Орудний порівняльний Т. Шевченка руйнує стереотипи мовного усвідомлення дійсності, обростає контекстуально заданою семантикою різних референтів, слугує вияву експресії почуттів й авторської філософії сприйняття дійсності. Він використовується як засіб пізнання, розкриття ознак описуваних предметів і явищ та для підсилення експресивного та емотивно-оцінного компонентів художньо-поетичної мови.

Первинні джерела / Primary Sources

Веселовский, А. (1899). *Синкретизм древнейшей поэзии и начала дифференциации поэтических родов*, 249. [Available from: <https://studfile.net/preview/460722/page:2/>] [accessed December 10 2022].

- Гаращенко, Л. (2019). Гештальтний різновид асоціативно-метафоричної мотивації науково-технічних аналітичних термінів. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. Uniwersytet Adama Mickiewicza, Vol. VII, 69–76. [Available from: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1402>] [accessed December 10 2020].
- Генеральний регіонально анований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2022. uacorpus.org.
- Кубрякова, Е. С. (2004). *Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира*. Москва: Языки славянской культуры.
- Олексенко, О. А. (2018). Орудний відмінок із семантикою порівняння в приіменному вживанні. *Лінгвістичні дослідження*. Харків: Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, 47, 169–174. [Available from: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1204189>] [accessed December 02 2022].
- Потебня, О. А. (1888). *Из записок по русской грамматике*. [Available from: <https://archive.org/details/izzapisokporuss00marrgoog/page/n6/mode/1up?view=theater>] [accessed 08 2022].
- Сімонова, В. Ю. (2010). Лінгвістичне потрактування порівняння. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*, 2010, 6. [Available from: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15925/Simonova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>] [accessed October 15 2022].
- Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник*. Полтава : Довкілля-К.
- Селіванова, О. О. (2011). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
- Селіванова, О. О. (2010). *Лінгвістична ономаціологія*. Полтава: Довкілля-К.
- Соколець І. І., Ханикіна Н. В. (2021). Мотиваційна основа дієслів на позначення психоемоційного стану радості в українській та угорській мовах. *Scientific Collection «InterConf», (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects»*, 494–511. [Available from: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/9368>] [accessed May 09 2023].
- Теля, В. Н. (1986). *Коннотативний аспект семантики номинативних одиниць*, отв. ред. А. А. Уфимцева, Москва.
- Тимченко, Є. К. (1926). *Вокатив і інструменталь в українській мові*. Київ. [Available from: <https://web.archive.org/web/20161220165300/http://zbruc.eu/node/57968>][accessed October 08 2022].
- Узнадзе, Д. Н. (1966). *Психологические исследования*. Москва: Наука.

References

- Fauconnier, G., Turner M. (2003). *Metaphor, Metonymy, and binding. Metaphor and metonymy in comparison and contrasted*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 477–478.
- Harashchenko, L. B. (2019). Heshtaltnyi riznovyd asotsiatyvno-metaforychnoi motyvatsii naukovo-tekhnichnykh analitychnykh terminiv [Gestalt variety of associative and metaphorical motivation of scientific and technical analytical terms]. *Studia Ukrainica Posnaniensia. Uniwersytet Adama Mickiewicza*, Vol. VII, 69-76. [Available from: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1402>] [accessed December 10 2020].
- Heneralnyĭ rehionalno anotovanyĭ korpus ukraïnskoï movy (HRAK) [General regionally annotated corpus of the Ukrainian language (GRAC)]. M. Shvedova, R. von Waldenfels, S. Yaryhin, A. Rysin, V. Starko, T. Nikolayenko et al. Kyiv, Lviv, Yena, 2017–2022. uacorporus.org.
- Kubriakova, E. S. (2004). *Yazyk y znanye: Na puty poluchenya znanyĭ o yazyke: Chasty rechy s kohnytyvnoĭ tochky zrenyia. Rol yazyka v poznanny myra [Language and Knowledge: Towards a knowledge of language: Parts of speech from a cognitive perspective. The role of language in the knowledge of the world]*. Moscow: Languages of Slavic Culture.
- Lakoff G., Johnson M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Oleksenko, O. A. (2018). Orudnyi vidminok iz semantykoïu porivniannia v pryimennomu vzhyvanni [The Accusative Case with the Semantics of Comparison in the Nominative Case]. *Linguistic studies*. Kharkiv: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 47, 169–174. [Available from: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1204189>] [accessed December 02 2022].
- Potebnia, O. A. (1888). *Yz zapysok po russkoi hrammatyke [From notes on Russian grammar]*. [Available from: <https://archive.org/details/izzapisokporuss00marrgoog/page/n6/mode/1up?view=theater>] [accessed 08 2022].
- Selivanova, O. O. (2008). *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy: pidruchnyk [Modern linguistics: directions and problems: a textbook]*. Poltava : Dovkillia-K.
- Selivanova, O. O. (2010). *Linhvistychna onomasiolohiia [Linguistic onomasiology]*. Poltava: Dovkillia-K.
- Selivanova, O. O. (2011). *Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopaedia]*. Poltava: Dovkillia-K.
- Simonova, V. Yu. (2010). Linhvistychno potraktuvannia porivniannia [Linguistic interpretation of comparison]. *Scientific Journal of the National*

- Pedagogical Dragomanov University*, 2010, 6. [Available from: <http://en-puir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15925/Simonova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>] [accessed October 15 2022].
- Sokolets, I. I., Khanykina, N. V. (2021). Motyvatsiina osnova diiesliv na poznachennia psykhoemotsiinoho stanu radosti v ukrainskii ta uhorskii movakh [Motivational basis of verbs denoting the psycho-emotional state of joy in Ukrainian and Hungarian]. *Scientific Collection „InterConf”, (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference „Theory and Practice of Science: Key Aspects”, 494 – 511.* [Available from: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/9368>] [accessed May 09 2023].
- Telyia, V. N. (1986). *Konnotativnyi aspekt semantiki nominativnykh ekzemnykh* [The connotative aspect of the semantics of nominative units], ed. by A. A. Ufimtsev. Moskva.
- Tymchenko, Ye. K. (1926). *Vokatyv i instrumental v ukrainskii movi* [Vocative and instrumental in Ukrainian]. Kyiv. [Available from: <https://web.archive.org/web/20161220165300/http://zbruc.eu/node/57968>] [accessed October 08 2022].
- Uznadze, D. N. (1966). *Psykholohycheskye yssledovanyia* [Psychological research]. Moskva: Nauka.
- Veselovskyi, A. N. (1899). Sinkretizm drevneishei poezii i nachala differentiatsii poeticheskikh rodov [Syncretism of the most ancient poetry and the beginnings of differentiation of poetic genera], 249. [Available from: <https://studfile.net/preview/460722/page:2/>] [accessed December 10 2022].